

MILJØVERNDEPARTEMENTET

Villaksutvalget 10 år etter

Regjeringens politikk, hovedutfordringer
og framtidige tiltak

Statssekretær Heidi Sørensen
Lillestrøm, 04.05.10

Foto: Øyvind Andreassen

Takk for invitasjonen! Jeg setter pris på å få komme hit i dag.

Det er nå litt over 10 år siden Villaksutvalget avga sin utredning og anbefalte tiltak til Miljøverndepartementet.

Villaksutvalgets utredning er den bredeste og mest helhetlige gjennomgangen av fag, forvaltning og politikk knyttet til de ville laksebestandene. Den satte en helt ny dagsorden for arbeidet med å sikre villaksen, og har hatt vesentlig innflytelse på arbeidet som er gjort siden da.

Arbeidet bidro også til bedre felles virkelighetsoppfatning mellom ulike forskningsmiljøer.

Alt er selvfølgelig ikke fulgt opp, men utvalgets vurderinger og anbefalinger er fortsatt relevante.

Siden 1999 har det skjedd mye med villaksforvaltningen. Mange av tiltakene er gjennomført, men dessverre er situasjonene for laksen slik at det er ingen grunn til at vi kan si oss fornøyd.

Bildet her er fra Tovdalselva (Sørlandet).

Internasjonalt ansvar

Internasjonalt ansvar

Om lag 1/3 av totalbestanden av villaksen har sine gyteområder i Norge. Vi har derfor et særskilt forvaltningsansvar for arten.

Konvensjonen om bevaring av laks i det nordlige Atlanterhav (NASCO), er den viktigste internasjonale avtalen for forvaltningen av laks i Atlanteren.

NASCOs medlemsland har blitt enige om en rekke retningslinjer, blant annet om føre-var-tilnærming i lakseforvaltningen. Denne tilnærmingen omfatter separate retningslinjer for blant annet reguleringer i fisket, forvaltning av leveområder, akvakultur, introduksjoner og utilsiktet spredning av arter.

Norge har også egne avtaler om forvaltningen av laksen i Tana, Neiden og Enningdalselva. Vi har nettopp fått på plass en ny avtale for Enningdalselva, og i dag er det først og fremst en ny avtale for Tana som krever vår oppmerksomhet.

Trusselbilde for villaksen – Bildet er grovt sett todelt:

1. Ferskvann

I ferskvann står gyro, forsurening, vannkraftutbygging og andre inngrep for de største truslene for villaksen. Grovt sett kan vi si at mangeårig innsats gjør at vi har disse trusselfaktorene under kontroll.

2. Sjøen/havet

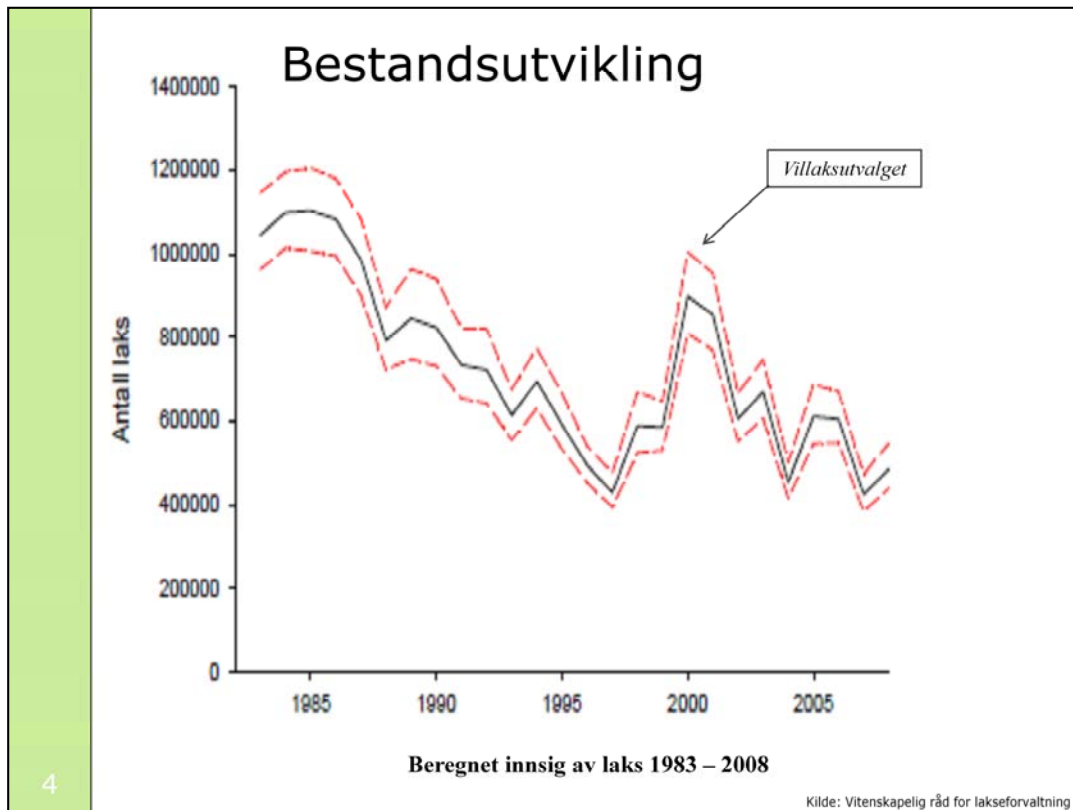
Havbruksnæringen står samlet sett for de største truslene som vi ikke har kontroll med for villaksen i dag. Jeg er spesielt bekymret for rømmings- og luseproblematikken.

Vi ser også at høsting av villaks kan gi negative effekter - ikke minst i sjølaksefisket der livskraftige og sårbare bestander kan landes i samme fangst.

I tillegg er det slik at endringer og naturlige variasjoner i økosystemet i havet er av stor betydning for villaksens oppvekstforhold og dermed sjøoverlevelse.

Disse påvirkningsfaktorene kan imidlertid vanskelig styres ut fra hensynet til villaksen. Overlevelsen i havet må derfor betraktes som en rammebetingelse for de ville laksebestandene.

Gyro, lakselus og rømt oppdrettsfisk er de største utfordringene, og kan hver for seg utrydde villaksen.

Bestandsutvikling

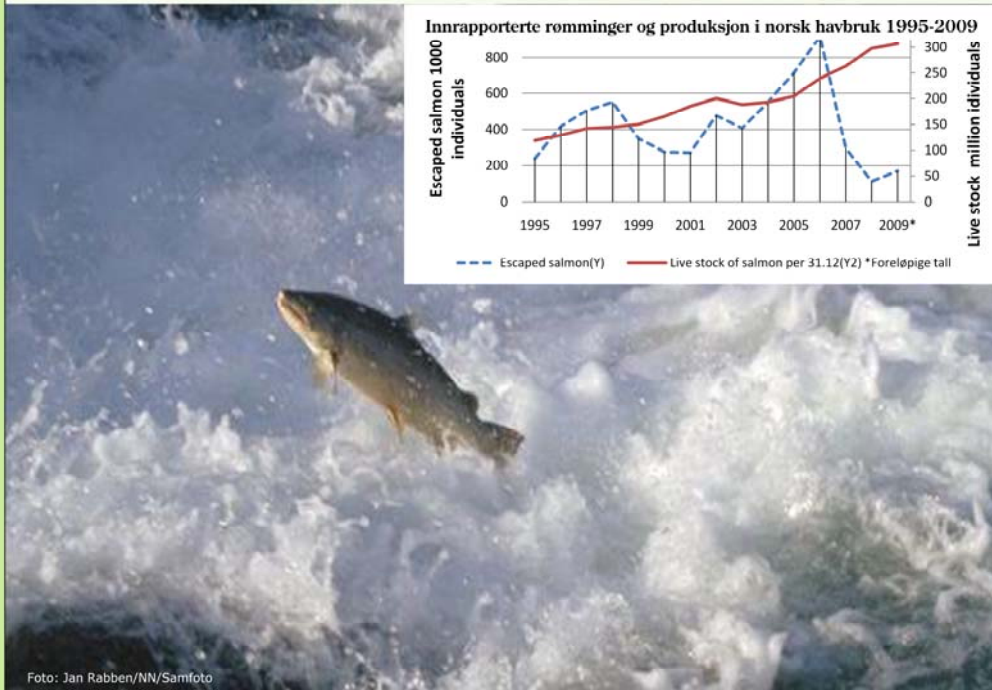
Siden 1960 og fram til i dag har vi registrert en omfattende nedgang av atlantisk laks.

Naturlige svingninger i takt med næringstilgang og vanntemperatur har vi alltid sett, men trenden er sterkt nedadgående og svært illevarslende.

Det årlige innsiget av villaks til Norge er i dag omtrent 500.000 laks, mot over en million laks for 25 år siden.

Hvorfor skjer dette ?

Rømt oppdrettslaks

Rømminger

Det står i dag omtrent 350 millioner laks i merder langs kysten vår.

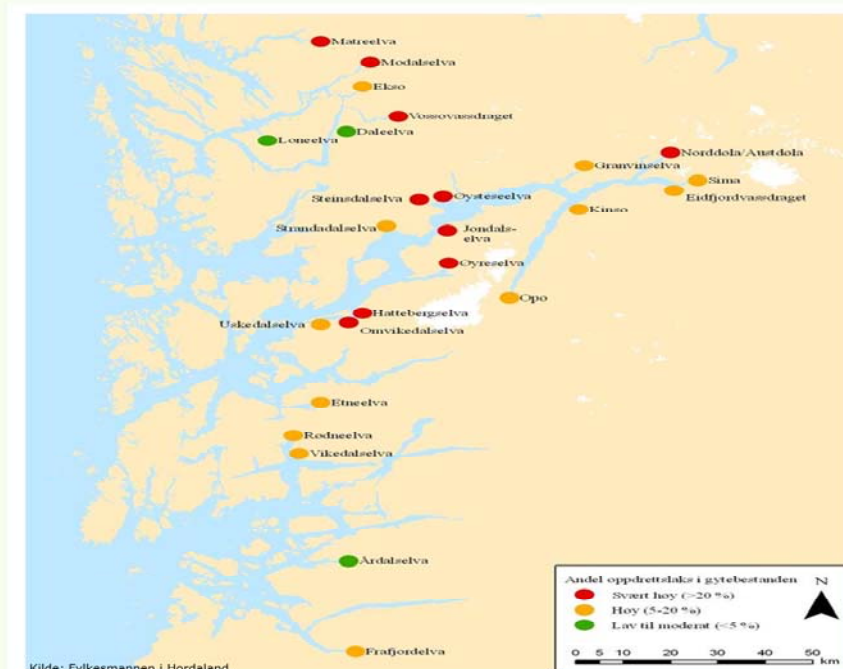
Årlig rømmer det trolig mer oppdrettslaks enn det årlige tilsiget av villaks til Norge.

Siden 1980- tallet har innslag av rømt oppdrettslaks i gytebestandene vært på om lag 16 %, og i enkelte bestander nærmere 60 %.

Det best mulige vitenskapelige grunnlaget vi har i dag, tilsier at laksebestandene ikke tåler mer enn 5 % innblanding av oppdrettsfisk.

På tross av relativt store årlige variasjoner i rapporterte rømminger, har innslaget av rømt fisk på gyte plassene vært tilnærmet stabilt de siste 10 årene.

Rømt oppdrettslaks - Hardangerfjorden

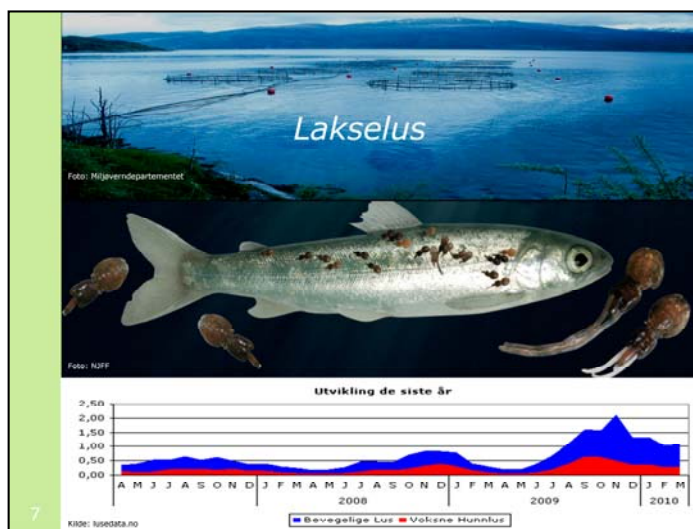

Rømminger

Kartet viser innslag av rømt oppdrettslaks i elver ved Hardangerfjorden.

Store innslag av rømt oppdrettsfisk er en utfordring ikke bare for framtida. I deler av landet står vi allerede midt oppi det, og det haster med å få bukt med rømmingene.

Dersom forskerne har rett i at villaksbestandene tåler maksimalt 5% innblanding, er de fleste laksebestandene i dette området ille ute.

Lakselus og rømminger er nå de største utfordringene for de laksebestandene som er truet. Figuren viser utviklingen i utbredelse av lakselus de tre siste årene. Den viser at det er grunn til stor bekymring for villaks og sjøørret.

De lusetallene som Mattilsynet meldte om høsten 2009, er ikke forenlig med miljømessig bærekraft. Flere oppdrettslaks i sjøen gir flere verter for lusa å formere seg på. Et økende omfang av nedsatt følsomhet og påvist resistens mot avlusningsmidler, gjør situasjonen svært alvorlig. I følge Mattilsynet er resistensproblemet betydelig. Problemet er fremdeles størst i Nord-Trøndelag og Sunnhordaland, men det er også problemer sør i Nordland.

Jeg er svært bekymret for villaksen som allerede har begynt smoltutvandringene fra Sørlandselvene. I den neste ukene følger bestand for bestand etter nordover i landet.

I det siste har vi hørt om hvor mye penger næringen bruker på lusebekjempelse. Problemet er bare at for villaksen så er antall kroner irrelevant. Dette handler om hvor mye lus som er i sjøen, og hva som skjer de nærmeste ukene når smolten skal ut i sjøfasen.

Situasjonen er lite oppløftende, og vi må dessverre forvente store påslag av lakselus på smolten for mange av bestandene. De sårbare bestandene har dårligst forutsetninger for å tåle dette. I tillegg er det, etter mitt syn, et etisk problem at villlevende dyr påføres så store lidelser. Er det noe grunn til å tro at dette kommer til å gå over av seg selv? Det er grunn til bekymring også for årene som kommer.

Jeg er veldig glad for at Norges jeger- og fiskeforbund, Norske Lakseelver og Veterinærinstituttet har inngått et samarbeid om pilotprosjektet og nettstedet fiskealarmen.no, som har fått økonomisk støtte fra Direktoratet for naturforvaltning.

Fritidsfiskere og andre som fanger laks, sjørret eller sjørøye i elv eller sjø, oppfordres til å registrere antall lakselus på fisk fanget i vassdrag og sjø og å rapportere inn fanget oppdrettsfisk. Fiskerne blir bedt om å ta bilder av fisken og sende det inn til www.fiskealarmen.no via telefonnummeret 0-FISK (03475).

Dette er et verdifullt bidrag både i forhold til informasjon om påslag av lakselus på villfisk, og i forhold til informasjon om innslag av rømt oppdrettsfisk i laksebestandene.

Fiskealarmen er ikke et forskningsprosjekt, men er etter mitt syn viktig for å bringe miljøvernet nærmere folket da det skaper engasjement og lar interesserte privatpersoner ta del i arbeidet med å frambringe et best mulig kunnskapsgrunnlag.

Alle tiltak og initiativ som øker kunnskap om naturmangfold er positivt – og det overrasker meg at det har vært så stor motstand mot dette prosjektet fra oppdrettsnæringen.

Slik jeg har forstått det, har prosjektet fra dag 1 vært klar på at informasjonen som kommer ut av [fiskealarmen](http://fiskealarmen.no) skal tolkes konservativt og at den må sammenholdes med andre data før man kan si noe om nytteverdien.

Jeg har stor tillit til at fagfolkene som deltar i prosjektet vil håndtere dette på en utmerket måte.

Gyrodactylus salaris

Lakseparasitten *Gyrodactylus salaris* er en ferskvannsparasitt og en av de største truslene mot villaksen. Parasitten ble første gang introdusert til Norge med en smolttransport fra Sverige på midten av 1970-tallet. Den har siden ført til stor dødelighet på laksefisk i 46 norske vassdrag.

Vi har nå metoder som gjør det mulig å bekjempe parasitten selv i krevende vassdrag. Senest høst 2009 ble Ranavassdraget friskmeldt [se bildet fra friskmeldingen]. Men det dukker stadig opp nye vanskeligheter, for eksempel i Vefsna, der gyro nå er påvist i Fustvatnet. Vi jobber derfor på spreng med å kvalitetssikre planene på nytt.

Totalt er 16 tidligere infiserte vassdrag nå friskmeldte, og ytterligere fem er under friskmelding. Det vil likevel være behov for omfattende bekjempelse av parasitten framover, samtidig som vi må sikre at den ikke spres til nye vassdrag.

Sur nedbør og kalking

Sur nedbør og kalking

Sur nedbør har utryddet eller redusert forekomsten av villaks i mer enn 50 elver.

I de siste tiårene er det oppnådd betydelige forbedringer i vannkvaliteten i vassdrag og kystområder. Først og fremst skyldes dette en omfattende kalkingsinnsats og reduserte utslipp fra forurensingskilder.

I de siste årene er det brukt 88 millioner kroner på vassdragskalking årlig. Denne regjeringen har sørget for stabile bevilgninger og dermed forutsigbarhet i kalkingen.

Vi arbeider nå med å revidere kalkingsplanen for de neste årene, og ser for oss at et høringsforslag vil bli sendt ut om ikke så lenge. Vi ser frem til stor grad av medvirkning fra alle som har interesser i dette arbeidet.

Vassdragsforvaltning

11

Foto: Øyvind Andreassen

Vassdragsreguleringer har i et historisk perspektiv utgjort en av de største truslene mot villaksen. De har medført at flere lokale bestander har gått tapt.

De siste tiårene har strenge miljøkrav til vassdragsreguleringer ivaretatt hensynet til villaksen på en god måte.

I tillegg har vassdragsregulantenene bidratt økonomisk til drift av genbank, kultivering og habitatforbedringer.

Nye inngrep i forbindelse med produksjon av vannkraft, skal ikke skade produksjonen av laks.

Inntil 400 vassdragskonsesjoner kan revideres og vil kunne få nye miljøvilkår. I forkant av dette, skal det lages forvaltningsplaner for alle vassdrag i Norge. Miljøverndepartementets utgangspunkt er at disse skal være retningsgivende for revisjonene og skal forsøkes sett i sammenheng innenfor hele vannregioner.

Miljøverndepartementet har store forventinger til at dette vil forbedre miljøkvaliteten i mange utbygde laksevassdrag.

Reguleringer i laksefisket

Laksefisket er en betydelig påvirkningsfaktor for villaksen. Vitenskapelig råd for lakseforvaltning har på grunn av den vedvarende og alvorlige bestandsnedgangen siste 30 år, anbefalt å redusere beskatningen i over 60 % av laksebestandene.

Fisket har i senere år blitt betydelige innskrenket, og det må forventes ytterligere reduksjoner i årene fremover. Direktoratet for naturforvaltning (DN) går inn for en omfattende innstramming i sjølaksefisket i 2010-sesongen.

I områder hvor situasjonen for laksebestandene er god, går DN inn for at gjeldende sesong for fiske blir opprettholdt. Det gjelder for eksempel fjordene i Vest-Finnmark. Også i elvefisket ligger det an til betydelige innstramminger i fiske i forhold til fjoråret.

Reguleringene i sjølaksefisket er nå til behandling i Miljøverndepartementet, og det tas sikte på at en beslutning blir truffet i løpet av april (2010).

Det er behov for en bedre samordning mellom reguleringen i sjø og elv. Vi vil sette i gang en prosess der alle berørte aktører blir involvert.

Visse spørsmål knyttet til en konsesjonsordning for sjølaksefisket – i første rekke spørsmål om mulig erstatningsplikt- er for tiden til vurdering i Justisdepartementets lovavdeling.

Bildet til venstre: Sør-Namsen (Nord-Trøndelag), den hvite prikken nederst til venstre i bildet er en gammel laksehytte som man i "gamle dager" bodde i under laksefisket med kilenot.

Tana – Reguleringer i laksefisket

Tana

Mange er med god grunn bekymret for laksen i Tanavassdraget, ikke minst i mange av sideelvene.

Det er åpenbart behov for innstramminger i fisket. Norge har derfor foreslått noen konkrete innstramminger allerede i kommende fiskesesong.

Finland har imidlertid hatt problemer med å akseptere slike strakstiltak. Det går nå mot snarlig gjenåpning av formelle avtaleforhandlinger med følgende hovedtemaer:

- Reguleringer i fisket fra og med 2011.
- Innarbeiding av moderne forvaltningsprinsipper og mekanismer for fleksibilitet i fiskereguleringene.

I tillegg må vi gjøre noen tekniske justeringer for å tilpasse avtalen til lokal forvaltning på norsk side i tråd med forslag fra et omforent utvalg.

Bildet viser innhenting av kunnskap om havet i forskningsprogrammet Mareano.

I 2009 fikk vi naturmangfoldloven, som er det største lovverket som er utarbeidet om norsk natur noensinne!

Kunnskapskravet er en del av lovens grunnmur: Vitenskapelig kunnskap og erfaringsbasert kunnskap. Gjelder ved alle offentlige beslutninger som kan berøre naturens mangfold. Både ved vedtak om vern og ved vedtak etter andre lover som berører natur.

Føre-var-prinsippet

Føre-var-prinsippet

Ved behandling av søknad om tiltak

Når det treffes en beslutning uten at det foreligger tilstrekkelig kunnskap om hvilke virkninger den kan ha for naturmiljøet, skal det tas sikte på å unngå mulig vesentlig skade på naturmangfoldet.

Av eget tiltak

Foreligger en risiko for alvorlig eller irreversibel skade på naturmangfoldet, skal ikke mangel på kunnskap brukes som begrunnelse for å utsette eller unnlate å treffe forvaltningstiltak.

[animert tekstboks]

Samlet belastning

Vurderingen av den første påvirkningen av et økosystem
Vurdering av nye påvirkninger på et allerede påvirket økosystem

16

Foto: Øyvind Andreassen

Samlet belastning og økosystemtilnærming

Prinsippet om samlet belastning for natur, slik det er nedfelt i naturmangfoldloven, sier at et økosystem skal vurderes ut fra den samlede belastning som økosystemet er eller vil bli utsatt for.

[animert tekstboks]

Villaksutvalgets anbefalinger

Nasjonale laksevassdrag og laksefjorder

Styrket samarbeid og tilsyn

Kunnskapsbasert forvaltning

Regulering av fisket

Vassdragsforvaltning

Gyro

Rømt oppdrettsfisk, lakselus

Genbanker for truede bestander

Eget forskningsprogram

17

Foto Øyvind Andreassen

Villaksutvalget anbefalte en rekke tiltak for å sikre villaksen. Jeg har hittil vært inne på oppfølgingen av en rekke av de viktigste tiltakene:

Gyrodactylus Salaris, kalking, tiltak i vassdrag, reguleringer i fisket og påvirkninger fra oppdrett.

I tillegg er det iverksatt genbankarbeid for å sikre truede bestander. Det arbeides kontinuerlig med å øke kunnskapen om trusler og status for de ulike villaksbestandene.

Hovedtiltaket som *Villaksutvalget* anbefalte, var imidlertid opprettelse av nasjonale laksevassdrag og laksefjorder.

Opprettelsen av 52 nasjonale laksevassdrag og 29 nasjonale laksefjorder (2003 og 2007), skal gi et utvalg av de viktigste laksebestandene i Norge særlig beskyttelse.

I disse fjordene og vassdragene er det ikke tillatt å iverksette nye tiltak og aktiviteter som kan skade villaksen.

Det er forutsatt at ordningen må suppleres med andre tiltak, i første rekke tiltak mot rømming og lakselus og reguleringer i laksefisket.

Nasjonale laksevassdrag

18

Nasjonale laksevassdrag

Bildet viser elva Surna i Surnadal i Møre og Romsdal. Den er en av flere nasjonale laksevassdrag.

Stortinget har vedtatt et eget beskyttelsesregime, som nå legges til grunn for forvaltning av vassdragene.

Det er ikke tillatt med nye tiltak i vassdragene som kan skade laksen (masseuttak, forurensning, vassdragsreguleringer m.m.)

Miljøverndepartementet har foreslått en egen hjemmel til å fastsette forskrift om forvaltning av vassdragene i laks- og innlandsfiskloven. Den har nå vært på høring. Proposisjon er planlagt ved årsskiftet 2010/2011.

Nasjonale laksefjorder – erfaringer så langt

Nasjonale laksefjorder – erfaringer så langt

Bildet viser Nærøyfjorden, som både er en nasjonal laksefjord og har status som verdensarvområde.

Årlige epidemier av lakselus, sammen med rømming av oppdrettslaks, var et viktig argument for opprettelsen av ordningen med nasjonale laksefjorder i 2003 og 2007.

I NINA-rapport 547 (2010) som omhandler overvåkingen av lakselus på villfisk i 2009 heter det at:

“Selv om forvaltningen og oppdretterne i Norge generelt har bekjempet lakselus, har produksjonen økt så mye at mer effektiv lakselusbekjempelse “spises” opp av produksjonsøkningen.”

“Noen av de nasjonale laksefjordene, spesielt de store laksefjordene, ser ut til å kunne ha en positiv effekt. Dette gjelder for eksempel Trondheimsfjorden, Namsen og Sognefjorden. De minste laksefjordene, ofte bifjorder i større fjordsystem (for eksempel Isfjorden og Etnefjorden) ser ut til å ha ingen eller kun begrenset effekt.”

Nasjonale laksefjorder – utfordringer

20

Foto: Marianne Gjerv

Nasjonale laksefjorder - utfordringer

Det var også gitt at ordningen med nasjonale laksefjorder skulle evalueres når det var mulig å evaluere de konkrete effektene, og senest ti år etter at ordningen ble opprettet.

Med utgangspunkt i den svært negative utviklingen i omfanget av lakselus, og det vedvarende innslaget av rømt fisk på gyte plassene, mener jeg at det er grunn til å vurdere om deler av ordningen bør evalueres allerede nå.

Det kan særlig være grunn til å vurdere størrelsen på en del av laksefjordene.

<p>Videre arbeid</p> <p>Videreføre bekjempelse av gyro og kalking av sure vassdrag</p> <p>Miljøtilpasset vannføring</p> <p>Tilpasse reguleringene i fisket til situasjonen for bestandene</p> <p>Kontroll med påvirkninger fra oppdrett</p> <p>21</p>	 <p>Foto: Marianne Gjerv</p>
--	---

Jeg mener at vi i all hovedsak har kontroll med de tradisjonelle utfordringene mot villaksen, som vassdragsreguleringer, sur nedbør, *Gyrodactylus salaris*, samt reguleringene i fisket. Disse tiltakene må videreføres.

I tillegg har jeg store forventninger til at revisjon av vannkraftkonsesjonene vil føre til bedre miljøkvaliteten i mange utbygde laksevassdrag. Det er samtidig slik at vi står midt oppe i en stor klimadebatt med krevende diskusjoner og avveininger mellom produksjon av fornybar energi og hensynet til naturmangfoldet. Vi må vokte oss mot å ødelegge mer vassdragsnatur for å produsere litt mer strøm til en litt billigere penge.

Vi har ikke kontroll med påvirkningene fra oppdrett. Det er nødvendig at vi nå tar en grundig verdidebatt om framtiden til norsk oppdrettsnæring og miljøpåvirkningene den er ansvarlig for. Økt produksjon av oppdrettsfisk øker presset på naturmangfoldet.

Er det fornuftig at vi lar enkeltaktører gjøre det svært godt økonomisk på oppdrett, samtidig som miljøkostnadene i all hovedsak veltes over på samfunnet og allmennheten?

Jeg har ingen intensjon om å "ta" oppdrettsnæringen, men i dag ser jeg en næring som produserer langt utover naturens bæreevne og som lar fellesskapet betale miljøregninga i form av økte næringsutslipp og reduserte bestander av sjørret og villaks.

Er vi nå i den situasjonen at vi må spørre oss om vi skal ofre villaksen for å opprettholde en ikke bærekraftig oppdrettsnæring? Svaret er enkelt - det kan vi ikke - og det har heller ikke lov til etter naturmangfoldloven. Dette må også ses i lys av at Norge har et særskilt internasjonalt ansvar for den nordatlantiske villaksen.

Villaksens verdiskaping

Verdiskaping – villaks

Bildet til venstre viser fising i elva Orkla i Sør-Trøndelag. Laksen til høyre viser Bodil som har tatt sin første laks i Altaelva i Finnmark.

Villaksen representerer betydelige verdier for samfunnet. Lakseturistnæringen bidrar til en årlig lokal omsetning på minst 1 milliard kroner. Av dette utgjør ca. 30 % kjøp av fiskerett. Mange rettighetshavere driver også gårdsturisme og tilbyr pakkeløsninger med laksefiske, guiding, matservering og overnatting.

Ifølge en rapport fra Reiselivsbedriftenes Landsforening, i samarbeid med Norges Skogeierforbund, er det mulig å øke den samlede omsetningen av laksefiske fra 1 milliard kroner til godt over 2 milliarder kroner hvert år.

Det vil dessverre være nødvendig med store begrensninger i elvefisket også i årene fremover. Jeg har merket meg og setter

Skjebnetid

Det er en skjebnetid for villaksen. Det haster å ta i bruk mer effektive virkemidler.

Det er viktig at alle står på for å få fram kunnskap, og skape forståelse for gjennomføring av nødvendige tiltak!

Jeg setter stor pris på det kvalifiserte som mange organisasjoner har for villaksen – og ser fram til fortsatt støtte i dette viktige og krevende arbeidet.

Takk for meg!

[animert tekstboks]